พรรณไม้เมืองไทย

พืชสมุนไพร 1

วิทยา ปองอมรกุล และสันติ วัฒฐานะ

องค์การสวนพฤกษศาสตร์
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หนังสือชุดพรรณไม้เมืองไทย

พืชสมุนไพร 1

องค์การสวนพฤกษศาสตร์
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จัดพิมพ์โดย

องค์การสวนพฤกษศาสตร์
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
www.qsbg.org

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

วิทยา ปองอมรกุล และสันติ วัฒฐานะ
หนังสือชุดพรรณไม้เมืองไทย : พืชสมุนไพร 1. -
เชียงใหม่: องค์การสวนพฤกษศาสตร์, 2553. 112 หน้า
1. พืชสมุนไพร I. ชื่อเรื่อง

ISBN 978-974-286-828-4

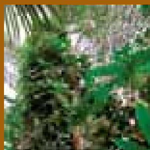
คณะผู้จัดทำ

บรรณาธิการอำนวยการ: ดร.ก่องกานดา ชยามฤต
หัวหน้าคณะบรรณาธิการ: ดร.ปรัชญา ศรีสง่า
คณะบรรณาธิการ: สมควร สุขเอี่ยม จิดาภา ระวีวรรณ
ออกแบบและพิมพ์: หจก.วนิดาการพิมพ์

จัดพิมพ์และจัดจำหน่าย

องค์การสวนพฤกษศาสตร์
แม่ริม เชียงใหม่ โทร. 053-841234 (1025, 1045)

พิมพ์ครั้งที่ 1 : กันยายน 2553 จำนวน 1,300 เล่ม

คำนำ

องค์การสวนพฤกษศาสตร์ เป็นหน่วยงานทางวิชาการหน่วยงานหนึ่งของประเทศ ที่มีความมุ่งมั่นในการให้บริการทางวิชาการด้านพืช เพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปรู้จักทรัพยากรพืชของประเทศกันมากขึ้น อันจะส่งผลให้เกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรของชาติรวมถึงอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

หนังสือ พืชสมุนไพร 1 เล่มนี้ เป็นหนึ่งในหนังสือชุด พรรณไม้เมืองไทย ที่จัดทำขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเล่มที่ 4 เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรพืชสู่สาธารณะ โดยเนื้อหาจะประกอบด้วยข้อมูลลักษณะทางพฤกษศาสตร์ แหล่งที่พบ และสรรพคุณของพืชสมุนไพร จำนวน 50 ชนิด

องค์การสวนพฤกษศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือชุดนี้จะเป็นประโยชน์ และมีส่วนในการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อไป

(ดร.ก่องกานดา ชยามฤต)
ผู้อำนวยการองค์การสวนพฤกษศาสตร์
กันยายน 2553

พืชสมุนไพร

สารบัญ

บทนำ

สมุนไพร คือ ยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์ หรือแร่ธาตุ ซึ่งไม่ได้ผสม ปรุง หรือแปรสภาพ ซึ่งพืชสมุนไพรนั้นโดยทั่วไปหมายถึง ชิ้นส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ราก ใบ ดอก หรือผล ที่นำมาตากแห้งหรือใช้สดเพื่อใช้เป็นยา พืชสมุนไพรบางชนิด เป็นพืชที่เราคุ้นเคยและนำมาใช้เป็นอาหาร เครื่องเทศ หรือรับประทานเป็นผักผลไม้ สมุนไพรหลายชนิดถูกแปรรูป เพื่อความสะดวกในการใช้ อาทิ ยาชง ยาลูกกลอน ยาแคปซูล รวมทั้งผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร เช่น แชมพู สบู่ และครีมทาผิว เป็นต้น

ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของคนไทยมีมานานนับพันปี เป็นส่วนหนึ่งของการแพทย์แผนไทย ซึ่งมีรากฐานมาจากการแพทย์อายุรเวทของอินเดีย ที่เข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับพุทธศาสนา และองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรของคนไทยนี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นบรรพบุรุษมาสู่คนรุ่นปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่องค์ความรู้นี้จะถ่ายทอดโดยการบอกต่อกันมา และเป็นการสืบทอดกันในครอบครัว อาจมีการบันทึกบ้าง ไม่ได้บันทึกบ้าง และเป็นที่น่าเสียดายที่องค์ความรู้ด้านการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรกำลังจะสูญหายไปกับหมอพื้นบ้าน

หมอพื้นบ้านชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคให้กับผู้ป่วย
ในพื้นที่ห่างไกลสถานพยาบาล

ในปัจจุบันความนิยมในการใช้พืชสมุนไพรมีเพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้ใช้มั่นใจว่าสมุนไพรมีผลข้างเคียงน้อยกว่ายาแผนปัจจุบัน พืชสมุนไพรจึงถูกนำมาใช้ในการรักษา บรรเทาอาการ หรือเป็นอาหารเสริมสำหรับผู้ที่ยังไม่เจ็บป่วย เสริมภูมิต้านทาน และป้องกันโรคบางชนิด แต่การใช้พืชสมุนไพรเป็นยารักษาโรคควรใช้อย่างถูกต้อง มิเช่นนั้นอาจเป็นอันตรายได้เช่นกัน

โดยทั่วไปควรใช้ตามหลักการดังนี้

◎ **ใช้ให้ถูกต้น** เนื่องจากพืชหนึ่งชนิดมีชื่อเรียกหลายชื่อ ซึ่งขึ้นอยู่กับการเรียกชื่อของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อมีผู้บอกชื่อพืชที่เป็นยาสมุนไพรควรสอบถามให้แน่ชัดก่อนนำมาใช้ว่าเป็นพืชชนิดใด และมีลักษณะเด่นอย่างไร

◎ **ใช้ให้ถูกส่วน** เนื่องจากส่วนของพืชแต่ละส่วนให้ฤทธิ์ทางยาที่ไม่เท่ากัน หรือแม้แต่ส่วนเดียวกัน เช่น กล้วยดิบแก้ท้องร่วง กล้วยสุกเป็นยาระบายอ่อน ๆ เป็นต้น

◎ **ใช้ให้ถูกขนาด** ขนาดมีความสำคัญต่อผู้ใช้ หากใช้ในปริมาณที่น้อยเกินไปอาจไม่ได้ผล หรือหากใช้มากเกินขนาดอาจเป็นอันตรายได้

◎ **ใช้ให้ถูกวิธี** พืชสมุนไพรบางชนิดต้องปิ้งไฟก่อนใช้ บางชนิดใช้ใบสด หากใช้ไม่ถูกวิธีอาจจะทำให้การรักษาไม่ได้ผล หรืออาจเป็นพิษได้

◎ **ใช้ให้ถูกกับโรค** เช่น ผู้ที่ท้องผูกต้องเลือกพืชสมุนไพรที่มีฤทธิ์ระบาย ส่วนผู้ที่ท้องร่วงต้องให้ยาที่มีฤทธิ์ฝาด เป็นต้น

◎ **ไม่ควรใช้ยาเข้มข้นเกินไป** เช่น ยาที่ระบุว่าให้ต้ม ไม่ควรนำไปเคี่ยวให้แห้ง เพราะอาจจะทำให้ยาเข้มข้นเกินไป และอาจจะเกิดพิษได้

◎ **ควรลดขนาดยาเมื่อใช้กับเด็ก** เพราะในตำรับมักเป็นขนาดยาที่ใช้กับผู้ใหญ่

◎ **ไม่ควรดัดแปลงยาตำรับเพื่อความสะดวกแก่ผู้ใช้** ควรใช้ตามหลักที่แพทย์แผนโบราณกำหนด

◎ **เมื่อเริ่มใช้ยาสมุนไพรควรสังเกตอาการ** เมื่อมีอาการผิดปกติควรหยุดทันที แล้วปรึกษาแพทย์แผนปัจจุบัน

◎ **ไม่ควรใช้ยาสมุนไพรนานเกินความจำเป็น** หากใช้มาระยะหนึ่งอาการไม่ดีขึ้นควรปรึกษาแพทย์ และการใช้เป็นระยะเวลานานอาจจะทำให้เกิดพิษสะสมในร่างกายได้

◎ **ควรระมัดระวังในเรื่องความสะอาดของสมุนไพร** ตลอดจนเครื่องมือและเครื่องใช้ในการเตรียมยา เพราะถ้าไม่สะอาดจะทำให้เกิดโรคแทรกซ้อนขึ้นได้ ส่วนสมุนไพรที่ซื้อจากร้านขายสมุนไพร หากเก็บไว้นาน อาจมีราหรือแมลง ไม่ควรนำมาใช้ เพราะนอกจากการรักษาจะไม่ได้ผล ยังอาจจะได้รับพิษจากราและแมลงได้

ความสับสนเรื่องชื่อพืชสมุนไพร

วัตถุประสงค์หลักของการเรียกชื่อพืช คือ การสื่อสารถึงพืชแต่ละชนิด โดยทั่วไปมักเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น รวมถึงภาษาที่ใช้ในการสื่อสารในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นพืชชนิดเดียวกันจึงมีชื่อเรียกได้หลายชื่อ เช่น กอมขม มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น คือ ตะพ้านก้น ดีงูต้น ขางขาว หมักกอม มะค้า หมาชล ดำ กะลำเพาะต้น หงีน้ำ หยีน้ำใบเล็ก

แต่พืชชนิดนี้ มีชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องเพียงชื่อเดียว คือ *Picrasma javanica* Blume (*ชื่อสกุล ชื่อระบุชนิด* ชื่อผู้ตั้งชื่อ) ซึ่งชื่อวิทยาศาสตร์นี้ตั้งขึ้นมาตามหลักการตั้งชื่อพืชสากล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการสื่อสารในระดับสากล ดังนั้นแม้จะไม่ใช่ชื่อที่มาจากภาษาไทย การศึกษาและจดจำชื่อวิทยาศาสตร์ เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพืชสมุนไพร ที่สามารถสะท้อนถึงการจัดจำแนกกลุ่มพืชที่มีลักษณะทางชีววิทยาใกล้เคียงกัน เช่น พืชในสกุลเปล้า (*Croton*) ที่เป็นพืชสมุนไพรที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศไทยพบถึง 31 ชนิด ซึ่งแต่ละชนิดจะมีลักษณะร่วมที่เหมือนกัน คือ ใบและช่อดอกจะมีขนรูปดาว หรือหากศึกษาสารเคมีที่อยู่ในแต่ละชนิด มีโอกาสที่จะมีสารเคมีประเภทเดียวกันที่พบในสกุลนี้ ดังนั้นผู้สนใจศึกษาพืชสมุนไพร ควรศึกษาเพิ่มเติมด้านพฤกษศาสตร์ โดยเฉพาะชื่อวิทยาศาสตร์ของพืชและการจัดจำแนก อันจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ และเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจเป็นอย่างมาก

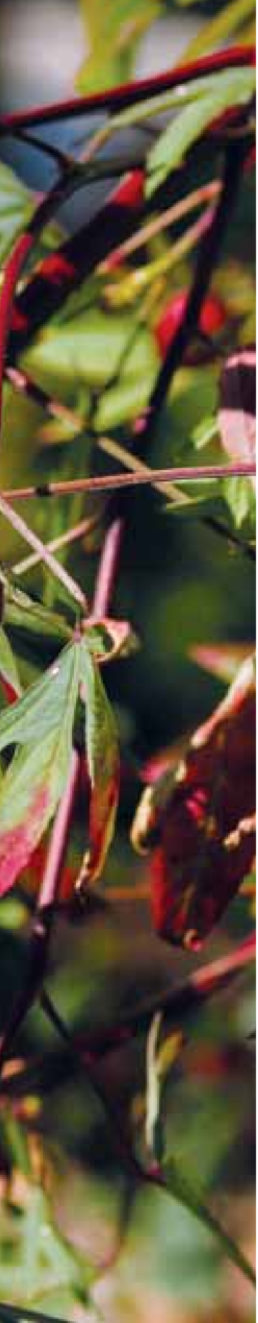

สรรพคุณของยาสมุนไพร

การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในแต่ละท้องถิ่น จะเป็นภูมิปัญญาเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ พืชบางชนิดนอกจากจะมีชื่อที่ต่างกันแล้ว การใช้ประโยชน์ของแต่ละท้องถิ่นอาจต่างกันด้วย ในขณะที่พืชหลายชนิดนักวิทยาศาสตร์ได้ทำการศึกษาสรรพคุณทางเภสัชวิทยาไว้บ้างแล้ว แต่สำหรับพืชสมุนไพรในประเทศไทย ยังมีอีกหลายชนิดที่ยังไม่ได้รับการศึกษาสรรพคุณทางเภสัชวิทยา ข้อมูลสรรพคุณทางยาในหนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมสรรพคุณทางยาของนักพฤกษศาสตร์ ที่ได้สัมภาษณ์จากหมอยาพื้นบ้าน และรวบรวมมาจากหนังสือสมุนไพรที่น่าเชื่อถือที่มีการตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม พืชที่กล่าวในหนังสือเล่มนี้ยังอาจมีสรรพคุณด้านอื่นๆ เพิ่มเติมจากที่กล่าวไว้อีก

กระเจี๊ยบ

Hibiscus sabdariffa L.

กระเจี๊ยบแดง กระเจี๊ยบเปรี้ยว ผักเก็งเค็ง ส้มเก็งเค็ง ส้มตะเลงเครง ส้มปู

วงศ์ MALVACEAE

ไม้ล้มลุก สูงถึง 2 เมตร ลำต้นค่อนข้างเกลี้ยง *ใบ* เดี่ยว ออกสลับ กว้างและยาว 8-15 ซม. แผ่นใบค่อนข้างเกลี้ยง ก้านใบยาวถึง 10 ซม. *ดอก* เดี่ยว ออกที่ซอกใบ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 ซม. กลีบเลี้ยงสีแดง กลีบดอกสีเหลืองอ่อน หรือชมพูอ่อน ตรงกลางสีม่วงแดง *ผล* เป็นผลแห้งแตก รูปไข่ กว้าง 1.8 ซม. ยาว 2 ซม. ปลายแหลม มีขน หรือเกลี้ยง มีกลีบเลี้ยงสีแดงฉ่ำน้ำหุ้มไว้ เมล็ดขนาด 4-5 มม.

พืชปลูกทั่วไปในเขตร้อน ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

ใบและยอดอ่อน แก้ไอ *เมล็ด* บำรุงธาตุ ขับปัสสาวะ

กอมขม

Picrasma javanica Blume

ตะพ้านก้น ดีงูต้น ขางขาว หมักกอม มะค้า หมาชล ดำ กะลำเพาะต้น หงีน้ำ หยีน้ำใบเล็ก

วงศ์ SIMAROUBACEAE

ไม้ต้น สูงถึง 15 เมตร *ใบ* ประกอบแบบขนนก ใบย่อย 2-3 คู่ รูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2-8 ซม. ยาว 6-15 ซม. ขอบใบเรียบ หรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ปลายใบเรียวแหลม *ดอก* ออกเป็นช่อแยกเพศ กลีบดอกสีขาว *ผล* ลักษณะเป็นพู 1-4 พู เมื่อสุกสีดำหรือน้ำเงินคล้ำ

พบในอินเดีย ถึงเวียดนาม และมาเลเซีย ในประเทศไทยมักพบตามป่าดิบแล้ง โดยเฉพาะบริเวณริมลำห้วย ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

เปลือก รสขม ต้มน้ำดื่มแก้ไข้มาลาเรีย และแก้ไข้ทุกประเภท

กาสะลองคำ

Radermachera ignea (Kurz) Steenis

กากี แคะเป๊าะ สำเภาหลามต้น จางจืด สะเภา อ้อยช้าง

วงศ์ BIGNONIACEAE

ไม้ต้น สูง 6-15 เมตร *ใบ* ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ใบย่อย 3-4 คู่ รูปไข่แกมรูปใบหอก หรือรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 2-4.6 ซม. ยาว 5-12 ซม. *ดอก* ออกเป็นกระจุกตามกิ่ง กลีบเลี้ยงเชื่อมเป็นหลอด ยาว 1.5-2.2 ซม. กลีบดอกสีส้ม เป็นหลอด ยาว 4.4-7 ซม. ปลายแยกเป็นแฉก เกสรเพศผู้ 4 อัน *ผล* เป็นฝัก แห้งแตก ยาว 32-45 ซม.

พบในจีนและอินโดจีน ในประเทศไทยพบตามภูเขาหินปูน และป่าดิบแล้ง ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

ต้น ต้มน้ำดื่มแก้ท้องเสีย *ใบ* ตำคั้นน้ำ ทาหรือพอกรักษาแผลสด แผลถลอก ห้ามเลือด นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ

กำลังช้างเผือก

Hiptage benghalensis (L.) Kurz
พญาช้างเผือก
วงศ์ MALPIGHIACEAE

ไม้เถา เนื้อแข็ง *ใบ* เดี่ยว รูปรี รูปไข่ หรือไข่กลับ กว้าง 3-7 ซม. ยาว 5-15 ซม. มีต่อม 2 ต่อม ที่โคนใบ ผิวใบด้านล่างมีขนหนาแน่น *ดอก* ออกเป็นช่อสีขาวแต้มเหลือง กลีบเลี้ยงมักมีต่อม 1 ต่อม กลีบดอกขอบเป็นชายครุย เกสรเพศผู้ยาวถึง 12 มม. *ผล* มีปีก

พบในอินเดีย ถึงอินโดจีน และมาเลเซีย ในประเทศไทย พบตามภูเขาหินปูน และป่าเบญจพรรณ

ลำต้น บำรุงกำหนัด เป็นยาอายุวัฒนะ เจริญอาหาร แก้อ่อนเพลีย ขับลม จุกเสียด แน่นเฟ้อ

ขยัน

Bauhinia strychnifolia Craib
เครือขยัน เถาขยัน สยาน หญ้านางแดง
วงศ์ FABACEAE (LEGUMINOSAE)

ไม้เถา เนื้อแข็ง มีมือเกาะ *ใบ* เดี่ยว รูปไข่ หรือรูปขอบขนาน กว้าง 3-7 ซม. ยาว 6-12 ซม. โคนใบมน หรือเว้ารูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม หรือเป็นติ่งหนาม *ดอก* ออกเป็นช่อแบบกระจะที่ปลายยอด ยาวถึง 1 เมตร สีแดง กลีบเลี้ยงรูปถ้วย ปลายแยก 5 แฉก กลีบดอกรูปไข่กลับ เกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 3 อัน *ผล* เป็นฝักแบน ยาว 16 ซม. เมล็ด 8-9 เมล็ด

พืชเฉพาะถิ่นของประเทศไทย พบในป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

รากและลำต้น เข้ายาบำรุงโลหิต สำหรับสตรีหลังคลอดขณะอยู่ไฟ และช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็ว

คำฝอย

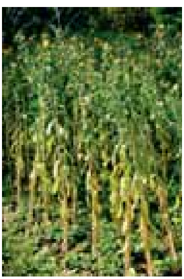
Carthamus tinctorius L.
ดอกคำ คำ คำยอง
ชื่อสามัญ Safflower
วงศ์ ASTERACEAE (COMPOSITAE)

ไม้ล้มลุก *ใบ* เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกแกมขอบขนาน หรือรูปรี กว้าง 1-5 ซม. ยาว 3-15 ซม. ไม่มีก้านใบ หรือมีสั้นมาก ขอบใบหยักเป็นฟันเลื่อย ปลายใบแหลม *ดอก* ออกเป็นกระจุกที่ปลายยอด ดอกย่อยจำนวนมาก สีเหลือง เมื่อแก่สีส้ม *ผล* เป็นผลแห้งเมล็ดล่อน รูปไข่กลับ ยาว 6-8 มม. เปลือกค่อนข้างแข็ง สีงาช้าง ปลายตัด มี 4 สัน

พืชพื้นเมืองของเอเชียใต้ ในประเทศไทยเป็นพืชปลูก

ดอก บำรุงโลหิต บำรุงประสาท บำรุงหัวใจ บำรุงน้ำเหลือง ขับปัสสาวะ *เกสร* บำรุงโลหิต ขับระดู *เมล็ด* ขับเสมหะ แก้โรคผิวหนัง *น้ำมันจากเมล็ด* แก้อัมพาต ลดไขมันในเส้นเลือด

คำรอก

Ellipanthus tomentosus Kurz

หำฟาน ตานกกดน้อย กะโรงแดง หมาตายทากลาก ประดงเลือด จันนกกด ช้างน้าว อุ่นขี้ไก่

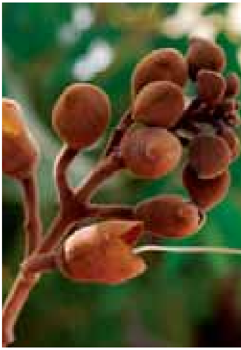
วงศ์ CONNARACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น *ใบ* เดี่ยว รูปรี หรือรูปใบหอก กว้าง 3-6 ซม. ยาว 6-15 ซม. ท้องใบมีขนโดยเฉพาะที่เส้นใบ *ดอก* ออกเป็นช่อแบบกลุ่มแน่น หรือแบบช่อกระจะ สีขาว หรือสีครีม ด้านนอกมีขนประปราย ด้านในมีขนแน่น *ผล* เป็นผลแห้งแตก มีขนสีน้ำตาล

พบในพม่า อินโดจีน และมาเลเซีย ในประเทศไทยพบทางภาคเหนือ

กิ่งและลำต้น ต้มดื่มแก้ปวดท้องเกร็ง แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ช่วยเจริญอาหาร ผสมสมุนไพรอื่น ต้มน้ำดื่มแก้หืด *เปลือกต้นและแก่น* ต้มน้ำดื่มแก้ไตพิการ (มีปัสสาวะขุ่นข้น เหลืองหรือแดง มักมีอาการแน่นท้อง ทานอาหารไม่ได้)

แคหางค่าง

Markhamia stipulata Seem.

แคหัวหมู แคหมู แคปุ๋มหมู แคขน แคอาว แคยอดดำ

วงศ์ BIGNONIACEAE

ไม้ต้น สูง 5-10 เมตร *ใบ* ประกอบแบบขนนก ใบย่อย 4-8 คู่ รูปขอบขนาน รูปรีหรือรูปไข่แกมขอบขนาน *ดอก* ออกเป็นช่อแบบช่อกระจะ ก้านดอกมีขนสีทองปกคลุมหนาแน่น กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมเป็นหลอดปลายแยก ด้านนอกมีขนปุยปกคลุมหนาแน่น กลีบดอกรูประฆัง ยาวถึง 7 ซม. *ผล* เป็นฝักกลมยาว แห้งแตก กว้าง 2.2-2.8 ซม. ยาว 45-70 ซม. เมล็ดกว้าง 0.8 ซม. ยาว 3.5 ซม.

กระจายพันธุ์ในพม่า และลาว ในประเทศไทยพบตามป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ *เมล็ด* แก้โรคชัก บำรุงโลหิต ขับเสมหะ *ใบ* ต้มอาบ หรือตำคั้นน้ำ ทาหรือพอก แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน หูด รักษาแผลสด แผลถลอก แผลไฟไหม้ และน้ำร้อนลวก ห้ามเลือด *ราก ต้น เปลือก และผล* ต้มน้ำอาบ บรรเทาอาการปวดตามร่างกาย ปวดหลัง *ดอกอ่อน* ลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก

เจตมูลเพลิงขาว

Plumbago zeylanica L.
ปิ๊ดปิวขาว
วงศ์ PLUMBAGINACEAE

ไม้พุ่ม ลำต้นเกลี้ยง *ใบ* เดี่ยว รูปไข่ กว้างถึง 7.5 ซม. ยาวถึง 16 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อ ยาวถึง 30 ซม. มักจะแตกแขนง แกนกลางช่อและใบประดับมักมีขนต่อมสีเขียวปกคลุม กลีบดอกสีขาวเชื่อมเป็นหลอดที่โคน ยาวถึง 2.2 ซม. ปลายแยกเป็นแฉก รูปไข่ *ผล* เป็นผลแห้งแตก รูปขอบขนาน ปลายแหลม มีเมล็ดเดียว

พบในเขตร้อนของซีกโลกตะวันออก ในประเทศไทยนิยมปลูกตามบ้านเรือน

รากและลำต้น แก้ริดสีดวงทวาร เข้ายาบำรุงธาตุ บำรุงโลหิต รักษาโรคทางเดินปัสสาวะ นิ่ว ไข้มาลาเรีย ขับประจำเดือน บำรุงร่างกาย ทำให้อาเจียน *ใบ* ตำคั้นน้ำ หรือพอกรักษาแผลสด ห้ามเลือด ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา สารสกัดจากรากมีฤทธิ์บีบมดลูก ทำให้หนูแท้ง และมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อรา สาร plumbagin จากรากมีฤทธิ์ต้านเซลล์มะเร็ง ลดไขมันในเลือด และยับยั้งเชื้อแบคทีเรีย

เจตมูลเพลิงแดง

Plumbago indica L.
ปิ๊ดปิวแดง
วงศ์ PLUMBAGINACEAE

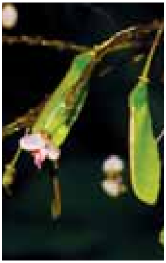
ไม้พุ่ม รากอวบ *ใบ* เดี่ยว รูปขอบขนานแกมรี กว้างถึง 7 ซม. ยาวถึง 15 ซม. แผ่นใบเกลี้ยง *ดอก* ออกเป็นช่อ ยาวถึง 25 ซม. กลีบดอกสีแดง โคนเชื่อมเป็นหลอด ยาวถึง 3.5 ซม. ปลายแยกเป็นแฉก รูปไข่กลับ *ผล* เป็นผลแห้งแตก

พบในเขตร้อนของซีกโลกตะวันออก ในประเทศไทยพบตามธรรมชาติบางพื้นที่ เช่น ป่าเบญจพรรณ

ราก ช่วยย่อย และเจริญอาหาร บำรุงธาตุ ขับลม กระจายลม รักษาริดสีดวงทวาร แก้คุดทะราด รักษาฝี *ลำต้น* ขับประจำเดือน แก้ปวดท้อง *ใบ* ขับเสมหะ *ดอก* รักษาโรคตา ช่วยย่อยอาหาร ขับลม

ชองระอา

Securidaca inappendiculata Hassk.
มะเขือแจ้เครือ จองละอาง จุงอาง
เถามวก เถาโมก รางจืด สกุ้น
วงศ์ POLYGALACEAE

ไม้เถาขนาดใหญ่ มีเนื้อไม้ *ใบ* เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน รูปไข่ หรือรูปไข่กลับ กว้าง 2-6 ซม. ยาว 4-14 ซม. แผ่นใบเกลี้ยง หรือมีขนเล็กน้อย *ดอก* ออกเป็นช่อ ยาว 5-30 ซม. มีขนปกคลุม กลีบดอกสีชมพูอ่อน *ผล* มีปีกเดี่ยว กว้าง 25 มม. ยาว 85 มม. เมล็ดรูปรี

กระจายพันธุ์ในอินเดีย จีน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มักพบตามริมลำห้วยหรือพื้นที่เปิดทั้งในป่าดิบ และป่าผลัดใบ

ทั้งต้น ต้ม หรือดองเหล้า เป็นยาแก้ปวดหลัง ปวดเอว *ลำต้น* เข้ายาดองเหล้าเพื่อบำรุงกำลัง หรือบำรุงกำหนัด

ช้าเรือด

Caesalpinia mimosoides Lam.
หนามปู่ย่า ผักปู่ย่า ทะเน้าซอง ผักกาดหญ้า ผักขะยา ผักคายา
วงศ์ FABACEAE (LEGUMINOSAE)

ไม้พุ่ม หรือไม้พุ่มรอเลื้อย มีขนสาก และหนาม *ใบ* ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ใบย่อยออกตรงข้าม รูปขอบขนาน กว้าง 4 มม. ยาว 10 มม. ก้านใบสั้นมาก *ดอก* สีเหลือง ออกเป็นช่อแบบช่อกระจะที่ปลายยอด *ผล* เป็นฝักลักษณะคล้ายถุง ส่วนโคนแคบ ส่วนปลายมน หรือมีจะงอย เมล็ดมี 2 เมล็ด รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 7 มม. ยาว 10 มม.

พบในอินเดีย จีน และอินโดจีน ในประเทศไทยพบตามป่าเบญจพรรณ

ยอดอ่อน เคี้ยวกินสด แก้ลม วิงเวียน หน้ามืด รับประทานเป็นผักสด ลวกจิ้มน้ำพริก หรือแกง

ชุมเห็ดเทศ

Senna alata (L.) Roxb.
ขี้คาก หมากกะลิงเทศ ลับมืนหลวง ชุมเห็ดใหญ่
วงศ์ FABACEAE (LEGUMINOSAE)

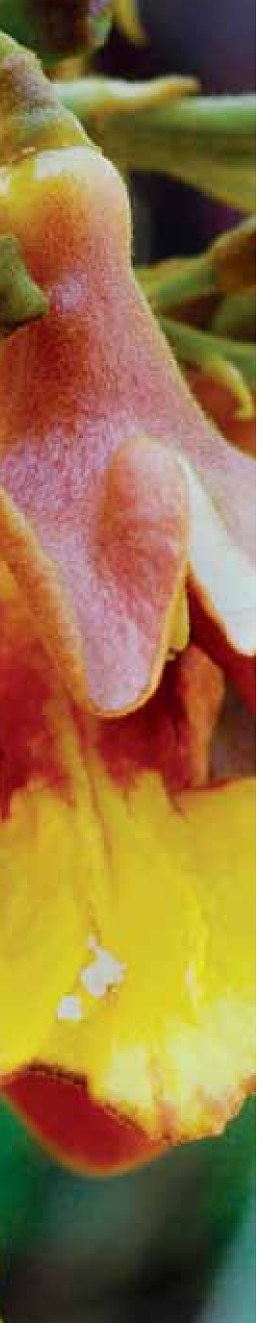
ไม้พุ่ม สูง 1-5 เมตร *ใบ* ประกอบแบบขนนก ใบย่อย 8-20 คู่ รูปขอบขนานแกมรี กว้าง 3-7 ซม. ยาว 5-15 ซม. ปลายมน *ดอก* สีเหลือง ออกเป็นช่อที่ซอกใบ กลีบเลี้ยงรูปขอบขนาน กลีบดอกรูปไข่แกมรูปไต หรือรูปช้อน ยาว 2 ซม. *ผล* เป็นฝักแบนและหนา เกลี้ยง กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 10-15 ซม. มีครีบตามขอบ เมล็ดแบน กว้าง 5-8 มม. ยาว 7-10 มม.

ถิ่นกำเนิดอเมริกาใต้ ในประเทศไทยพบขึ้นทั่วประเทศ บริเวณพื้นที่ชื้นแฉะ

ใบสด ตำแช่เหล้า ใช้ทาวันละ 2-3 ครั้ง รักษากลากเกลื้อน *ใบและดอก* เป็นยาระบาย

ซ้อ

Gmelina arborea Roxb.

เฝิง แก้มอ้น ช้องแมว แต้งขาว ท้องแมว เป้านก สันปลาซ่อน

วงศ์ LAMIACEAE (LABIATAE)

ไม้ต้น สูงถึง 20 เมตร *ใบ* เดี่ยว ออกตรงข้าม รูปไข่ กว้าง 11-18 ซม. ยาว 12-21 ซม. โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม *ดอก* สีเหลืองมีแต้มสีน้ำตาล ออกเป็นช่อ ยาว 7-12 ซม. บานเต็มที่กว้าง 3-5 ซม. ปลายมี 5 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน *ผล* รูปไข่ กว้าง 1.5 ซม. ยาว 2 ซม. ผิวเกลี้ยง

เปลือกต้น ต้มอาบแก้คัน แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน แก้หูด ตำผสมผลสีฟันคนทา พอกเท้า หรือต้มแช่เท้า แก้โรคน้ำกัดเท้า

ดองดึง

Gloriosa superba L.
ก้ามปู คมขวาน บ้องขวาน หัวขวาน ดาวดึงส์ ว่านก้ามปู พันมหา มะขาโก้ง
ชื่อสามัญ Climbing lily
วงศ์ COLCHICACEAE

ไม้เถาล้มลุก ยาวประมาณ 2 เมตร *ใบ* เดี่ยว เรียงสลับ และมีมือเกาะที่ปลาย กว้าง 1.5-4 ซม. ยาว 8-17.5 ซม. *ดอก* เดี่ยว กลีบดอกรูปขอบขนานแคบ ขอบย่น กว้าง 0.7-1.5 ซม. ยาว 5-7 ซม. สีเขียว หรือสีเหลือง ต่อมากลายเป็นสีแดงเมื่อแก่ ก้านชูเกสรเพศผู้ ยาว 2-5.5 ซม. *ผล* เป็นผลแห้งแตก กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 4-10 ซม.

พบในเขตร้อนของแอฟริกา และเอเชีย ในประเทศไทยพบทางภาคเหนือตามป่าเบญจพรรณ

หัวใต้ดินและเมล็ด แก้โรคปวดข้อ ฆ่าเซลล์มะเร็งบางชนิด แก้โรคเรื้อน รักษาบาดแผล แก้เสมหะ แก้แมลงสัตว์กัดต่อย หัวใต้ดินไม่ควรรับประทานมาก หรือควรใช้อย่างถูกวิธี เนื่องจากมีสารประกอบอัลคาลอยด์ เมื่อรับประทานจะมีพิษ

ตองแตก

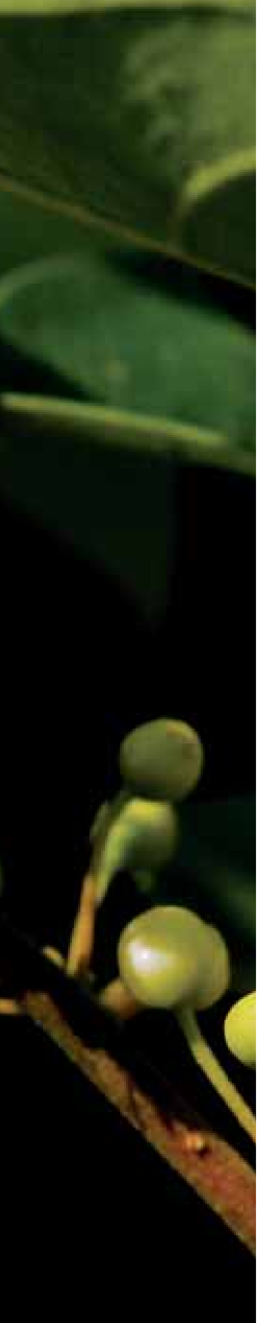
Baliospermum solanifolium (Burm.) Suresh
ชื่อพ้อง *Baliospermum montanum* (Willd.) Müll.Arg.
ลองปอม ถ่อนดี นองป้อม ทนดี
วงศ์ EUPHORBIACEAE

ไม้พุ่ม สูงถึง 2 เมตร *ใบ* เดี่ยว รูปไข่ หรือรูปขอบขนาน กว้าง 3-10 ซม. ยาว 8-12 ซม. ขอบใบจักเป็นฟันเลื่อย หยักมน หรือเว้าเป็นแฉก 3-5 แฉก *ดอก* ออกเป็นช่อ แยกเพศ *ผล* เป็นผลแห้งแตก กลีบเลี้ยงติดคงทน

พบในอินเดีย ถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยพบทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง ขยายพันธุ์โดยเมล็ด

รากและเปลือก เป็นยาถ่าย ยาระบาย ขับลม ขับเสมหะ แก้พยาธิ แก้ลมจุกเสียด แก้ไข้ *ต้น* บำรุงน้ำดี *เปลือก* แก้ฟกบวม *ใบ* แก้หืด ถอนพิษไข้

ตะไคร้ต้น

Litsea cubeba (Lour.) Pers.
จะไค้ต้น ตะไคร้
วงศ์ LAURACEAE

ไม้พุ่ม สูงถึง 10 เมตร *ใบ* เดี่ยว ออกสลับ รูปขอบขนาน กว้าง 1-2.5 ซม. ยาว 3-7 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อแบบซี่ร่มที่ซอกใบบริเวณปลายกิ่ง แยกเพศ กลีบรวม 5-6 กลีบ ยาว 1.5-2.5 มม. *ผล* เป็นผลสดแบบเมล็ดเดียวแข็ง รูปไข่ กว้าง 5 มม. ยาว 6-7 มม. มีต่อมน้ำมันที่ผิว

ประเทศไทยพบตามป่าดิบเขา และป่าดิบแล้ง

ราก ขับลมในลำไส้ แก้ปัสสาวะพิการ *เปลือกต้น* ขับลม ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ยับยั้งเชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา ยับยั้งการเต้นผิดจังหวะของหัวใจ *ผล* ใช้ประกอบอาหาร

ตะลิงปลิง

Averrhoa bilimbi L.

หลิงปลิง บลีมิง

วงศ์ OXALIDACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น สูงถึง 15 เมตร *ใบ* ประกอบแบบขนนก ใบย่อย 7-19 คู่ มักจะออกเป็นกระจุกที่ปลาย ใบย่อยกว้างถึง 4 ซม. ยาวถึง 12 ซม. ท้องใบมีขนนุ่มปกคลุม *ดอก* ออกเป็นช่อตามลำต้น กลีบดอกกว้าง 3-4 มม. ยาว 10-20 มม. *ผล* เป็นผลสด มีหลายเมล็ด ลักษณะค่อนข้างมน หรือมีพูเล็กน้อย กว้างถึง 5 ซม. ยาวถึง 10 ซม.

พืชปลูกในประเทศไทย ที่ยังไม่ทราบถิ่นกำเนิดแน่ชัด สันนิษฐานว่ามาจากทางด้านตะวันออกของมาเลเซีย แต่นักพฤกษศาสตร์ได้เก็บตัวอย่างครั้งแรกจากประเทศศรีลังกา

ผล แก้เสมหะเหนียว ฟอกโลหิต รับประทานเป็นผลไม้สด มีรสเปรี้ยวมาก ฝานแล้วนำไปแช่น้ำปลา หรือจิ้มเกลือ *ราก* แก้พิษร้อนใน กระหายน้ำ

ตาลเหลือง

Ochna integerrima (Lour.) Merr.
แง่ง ช้างน้าว ตานนกกรด กระโดงแดง กำลังช้างสาร ช้างโน้ม ฝิ่นกระแจะ
วงศ์ OCHNACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงถึง 12 เมตร *ใบ* เดี่ยว รูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก กว้าง 2-7 ซม. ยาว 6-20 ซม. ขอบใบหยัก *ดอก* ออกเป็นช่อ บานเต็มที่กว้าง 2-3.5 ซม. ฐานรองดอกนูนและขยายเล็กน้อยเมื่อติดผล กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่ หรือรูปไข่แกมขอบขนาน กลีบดอก 5-6 กลีบ หรือมากถึง 10 กลีบ รูปไข่กลับ *ผล* เป็นผลแบบเมล็ดเดียวแข็ง

พบในอินเดีย ถึงอินโดจีน และมาเลเซีย ในประเทศไทยพบเกือบทั่วประเทศ ตามป่าผลัดใบ ที่ความสูง 0-1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ราก ขับพยาธิ แก้น้ำเหลืองเสีย *เปลือก* แก้ปวดตา แก้ตาเคือง *เนื้อไม้* แก้กระษัย ขับพิษเสมหะและโลหิต แก้ปวดเมื่อย รักษาตับ แก้ปวดท้อง คลายอาการเกร็งของกล้ามเนื้อท้อง และรักษาโรคที่เกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ

ทะโล้

Schima wallichii (DC.) Korth.
กรรโชก กาโซ้ สารภีป่า คายโซ่ จำปาดง พระราม
บุนนาค พังตาน พันตัน มังตาน หมูพี
วงศ์ THEACEAE

ไม้ต้น สูง 10-25 เมตร *ใบ* เดี่ยว รูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก แกมรี กว้าง 3-6 ซม. ยาว 7-20 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อขนาดเล็ก บานเต็มที่กว้าง 3-4 ซม. กลีบเลี้ยงรูปไต มีขนเล็กน้อย กลีบดอก รูปไข่ปลายมน *ผล* เป็นผลแห้งแตก รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่าน-ศูนย์กลาง 2-3.5 ซม.

พบทางตะวันออกของอินเดีย ถึงมาเลเซีย ในประเทศไทย พบทั่วประเทศตามป่าไผ่ ป่าดิบแล้ง และป่าดิบเขา ที่ความสูง 0-2,500 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ดอกแห้ง แช่หรือชงให้สตรีคลอดบุตรใหม่ ดื่มต่างน้ำ แก้ขัดเบา ชัก ลมบ้าหมู *ต้นและกิ่งอ่อน* แก้คลื่นไส้ หยอดหูแก้ปวด

ทับทิม

Punica granatum L.
มะเก๊าะ พิลา พิลาขาว มะก่องแก้ว
วงศ์ PUNICACEAE

ไม้พุ่ม สูง 1-5 เมตร กิ่งมักแตกแขนง และมีหนามบริเวณซอกใบ *ใบ* เดี่ยว ออกตรงข้าม รูปใบหอก กว้าง 0.6-3 ซม. ยาว 1-9 ซม. *ดอก* เดี่ยว ออกตามกิ่ง ก้านดอกสั้น กลีบเลี้ยงปลายแยกเป็นแฉก ยาวประมาณ 1.2 ซม. กลีบดอกรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 2.5 ซม. ปลายมน *ผล* รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-15 ซม.

ถิ่นกำเนิดบริเวณพื้นที่ระหว่างเชิงเขาหิมาลัย นำเข้ามาปลูกในประเทศไทยเป็นไม้ผล

เปลือกผล แก้ท้องเสีย รักษาแผลเน่าเปื่อยเรื้อรัง แก้โรคผิวหนัง *เปลือกรากและเปลือกต้น* ขับพยาธิตัวตืดและพยาธิไส้เดือน *น้ำคั้นจากเยื่อหุ้มเมล็ด* แก้เลือดออกตามไรฟัน

น้ำนมราชสีห์

Euphorbia hirta L.
หญ้าน้ำหมึก นมราชสีห์ ผักโขมแดง
วงศ์ EUPHORBIACEAE

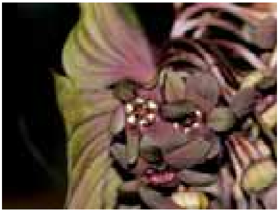
ไม้ล้มลุก สูงถึง 45 ซม. ลำต้นตั้งตรง หรือทอดเลื้อย มีขนสีน้ำตาลอมเหลืองปกคลุม *ใบ* เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมรี กว้าง 0.6-1.8 ซม. ยาว 1.2-4 ซม. โคนใบเบี้ยว ขอบใบจักเป็นฟันเลื่อย *ดอก* ออกเป็นช่อรูปถ้วย สีเขียว และมีสีแดงปะปน ดอกย่อย 20-50 ดอก *ผล* เป็นผลแห้งแตก

พบในเขตร้อน และเขตอบอุ่นของโลก สันนิษฐานว่ามีถิ่นกำเนิดในอเมริกา ในประเทศไทยพบได้ทั่วไป โดยเฉพาะพื้นที่เปิด

ทั้งต้น บำรุงกำลัง บำรุงน้ำนม บำรุงธาตุ ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะแดง ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา กระตุ้นภูมิคุ้มกัน เร่งให้แผลหายเร็ว ยับยั้งการเกร็งของกล้ามเนื้อ ต้านเชื้อรา ต้านเชื้อบิด

เนระพูสีไทย

Tacca chantrieri André
ดีงูหว้า ดีปลาช่อน นิลพูสี มังกรดำ ม้าถอนหลัก ว่านพังพอน
ชื่อสามัญ Bat flower
วงศ์ TACCACEAE

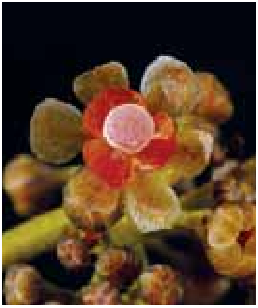
ไม้ล้มลุก มีเหง้ารูปทรงกระบอก *ใบ* เดี่ยว รูปรี รูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก กว้าง 6-18 ซม. ยาว 25-60 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อ แต่ละช่อมีดอกย่อยมากสุดถึง 25 ดอกย่อย ใบประดับ มี 2 คู่ ออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ริ้วประดับรูปเส้นด้าย 6-25 อัน ยาว 10-25 ซม. ดอกย่อย กว้าง 0.6-2 ซม. ยาว 1-2.5 ซม. ปลายแยก 6 แฉก *ผล* เป็นผลแห้งแตก รูปสามเหลี่ยม กว้าง 1-2 ซม. ยาว 1.5-3 ซม. เมล็ดรูปไต ยาว 3-4 มม.

พบทางตอนใต้ของจีน อินเดีย บังคลาเทศ อินโดจีน และมาเลเซีย บริเวณป่าดิบเขา ที่ความสูง 50-1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ทั้งต้น ผสมกับสมุนไพรอื่น ฝนรวมกันกินแก้เบื่อเมา *เหง้าหรือใบ* ต้มน้ำดื่มหรือเคี้ยวกิน แก้ปวดตามร่างกาย ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย อาหารเป็นพิษ โรคกระเพาะอาหาร บำรุงร่างกาย *ใบอ่อน* นำมาลนไฟหรือกินเป็นผักสดกับลาบ

เป้าเลือด

Stephania venosa (Blume) Spreng.
เป้าเลือดเครือ สบู่เลือด กลิ้งกลางดง
บอระเพ็ดยางแดง กระท่อมเลือด
วงศ์ MENISPERMACEAE

ไม้เถา มีหัวสะสมอาหาร เถามียางสีแดงบริเวณปลายยอด หรือที่ก้านใบ *ใบ* เดี่ยว รูปไข่ ขอบใบเว้าเล็กน้อย กว้าง 7-12 ซม. ยาว 6-11 ซม. ก้านใบติดใกล้โคนใบ ยาว 5-15 ซม. *ดอก* ขนาดเล็ก กว้าง 4-5 มม. ออกเป็นช่อแบบซี่ร่ม แยกเพศ ดอกเพศผู้ มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ รูปไข่ หรือรูปไข่กลับ กลีบดอก 3 กลีบ รูปไข่กลับ ช่อดอกเพศเมีย มักจะหนาแน่นกว่า มีกลีบดอก 2 กลีบ คล้ายรูปไต *ผล* เป็นผลแบบเมล็ดเดียวแข็ง รูปไข่กลับ ยาว 7 มม.

พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยพบตามป่าเบญจพรรณ และภูเขาหินปูน ที่ความสูง 0-1,500 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ราก บำรุงเส้นประสาท แก้ไข้ แก้หืด แก้บิด *หัว* แก้เสมหะในลำคอและทรวงอก กระจายลม บำรุงกำลัง เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงกำหนัด *ใบ* บำรุงธาตุ ฆ่าพยาธิ

พญายอ

Clinacanthus nutans (Burm.f.) Lindau

พญาปล้องทอง พญาปล้องดำ ผักมันไก่ ผักลิ้นเขียด

เสลดพังพอนตัวเมีย

วงศ์ ACANTHACEAE

ไม้พุ่มรอเลื้อย *ใบ* เดี่ยว ออกตรงข้าม รูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปใบหอก กว้าง 0.5-1.5 ซม. ยาว 2.5-13 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อ ดอกย่อยจำนวน 5 ดอกขึ้นไป กลีบเลี้ยงยาว 1 ซม. มีขนแบบต่อมปกคลุม กลีบดอกเชื่อมเป็นหลอด ยาว 3.5 ซม. ปลายแยก รูปปากเปิด *ผล* เป็นผลแห้งแตก

พืชปลูก ไม่ทราบถิ่นกำเนิดที่แน่ชัด

ใบ รักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก แมลงกัดต่อย ผื่นคัน ลดการอักเสบของเริมในปาก และงูสวัด

พระจันทร์ครึ่งซีก

Lobelia chinensis Lour.

บัวครึ่งซีก

วงศ์ CAMPANULACEAE

ไม้ล้มลุกอายุหลายปี *ใบ* เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก กว้าง 1.2-2.5 ซม. ยาว 2.5-6 ซม. ขอบใบจักเล็กน้อย *ดอก* เดี่ยว ออกที่ซอกใบ กลีบเลี้ยงอยู่เหนือรังไข่ ปลายแยก 5 แฉก กลีบดอกไม่สมมาตร ปลายแยก 5 แฉก *ผล* เป็นผลแห้งแตก ยาว 4-6 มม. เมล็ดรูปรี จำนวนมาก

พบทั่วไปในประเทศจีน เป็นพืชปลูกในประเทศไทย

ต้นสด เป็นยาบำรุงปอด แก้วัณโรค และแก้หืด ชาวจีนนิยมใช้ต้นสดตำผสมกับเหล้ากินแก้อาเจียนเป็นเลือด แก้หืด

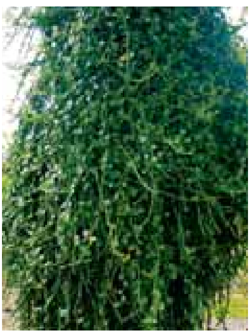
เพชรสังฆาต

Cissus quadrangularis L.
ขั่นข้อ สันชะควด สามร้อยต่อ
วงศ์ VITACEAE

ไม้เถา อวบน้ำ ยาวถึง 8 เมตร ผิวเกลี้ยง ลำต้นมีสันและมือเกาะ *ใบ* เดี่ยว รูปไข่ หรือสามเหลี่ยม ยาว 2-5 ซม. แผ่นใบมีต่อมโปร่งแสง ขอบใบจักห่าง *ดอก* ออกเป็นช่อแบบกระจุกที่โคนก้านใบ กลีบเลี้ยงขนาดประมาณ 2 มม. กลีบดอกรูปไข่ปลายแหลม โค้งเปิดเมื่อดอกบาน ยาวประมาณ 2.5 มม. เกสรเพศผู้ 4 อัน *ผล* เป็นผลสด ค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 7 มม. เมล็ดมี 1 เมล็ด รูปไข่กลับ ผิวเกลี้ยง

พบบริเวณเขตร้อนในแอฟริกา และเอเซียใต้ ในประเทศไทยเป็นพืชปลูก

เถาสด กินวันละ 1 ปล้อง จนครบ 3 วัน แก้ริดสีดวงทวาร แก้ลักปิดลักเปิด ประจำเดือนมาไม่ปกติ รักษากระดูกแตกและหัก แก้หูน้ำหนวก ขับน้ำเหลืองเสีย *ราก* รักษากระดูกแตกและหัก *ใบ* รักษาโรคลำไส้

มะกายคัด

Mallotus philippensis (Lam.) Müll.Arg.
กายคัดหิน ขี้เนื้อ สากกะเบือละว้า คำแดง คำแสด
มะคาย ทองทวย แสด แทงทวย ลายตัวผู้ ขี้เต่า
ชาตรีขาว พลับพลาขี้เต่า พลากวางใบใหญ่
ชื่อสามัญ Monkey-faced tree
วงศ์ EUPHORBIACEAE

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูงถึง 15 เมตร กิ่งก้านมีขนรูปดาวและเกล็ดสีแดง *ใบ* เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมรูปรี กว้าง 2.1-10.5 ซม. ยาว 4-22 ซม. ท้องใบมีขนลักษณะต่อมหรือเป็นเกล็ด เส้นใบสามเส้นจากโคน *ดอก* ออกเป็นช่อ แยกเพศ ช่อดอกเพศผู้ ยาวถึง 18 ซม. กลีบดอกขนาด 2-3 มม. ช่อดอกเพศเมีย ยาวถึง 20 ซม. กลีบดอกขนาด 4 มม. *ผล* เป็นผลแห้งแตก กว้าง 6-8 มม. ยาว 8-12 มม. เป็นพูเล็กน้อย สีน้ำตาลแดง เมล็ดสีดำ กว้าง 3.5-3.8 มม. ยาว 4-4.2 มม.

กระจายพันธุ์ตั้งแต่เอเชียถึงออสเตรเลีย ในประเทศไทยพบทุกภาค

เปลือก บำรุงโลหิต *ใบ* ขับปัสสาวะ แก้บิด *ดอก* บำรุงสมอง บำรุงโลหิต แก้อาการแสบร้อนตามผิวหนัง *เมล็ด* แก้ลม ขับปัสสาวะ บำรุงโลหิต ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ขับพยาธิ ต้านเชื้อแบคทีเรีย

มะคำดีควาย

Sapindus rarak DC.
มะซัก ส้มปอยเทศ ประคำดีควาย
ชื่อสามัญ Soap nut tree
วงศ์ SAPINDACEAE

ไม้ต้น สูงถึง 20 เมตร *ใบ* ประกอบแบบขนนก ใบย่อย 6 คู่ รูปขอบขนาน กว้าง 3-4 ซม. ยาว 10-12 ซม. โคนใบเบี้ยว *ดอก* ออกเป็นช่อแยกแขนง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปไข่ หรือรูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 3-5 มม. มีขนปกคลุม กลีบดอก 4 กลีบ มีรยางค์ด้านในและมีขนยาวสีน้ำตาลปกคลุม *ผล* รูปทรงกลม และมีลักษณะเป็นสันเล็กน้อย สีแดงเข้ม ขนาด 1.8-2 ซม.

พบในอินเดีย ไต้หวัน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยพบตามป่าผลัดใบ และป่าดิบแล้ง ที่ความสูง 150-1,600 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ราก แก้หืด ไอ *เปลือก* แก้กระษัย แก้พิษไข้ แก้พิษร้อน *ผล* ดับพิษทั้งปวง ดับพิษร้อนภายใน แก้ไข้ แก้หอบหืด รักษาโรคผิวหนัง รังแค และชันนะตุ ผลแก่นำมาทุบให้มีฟองสำหรับซักผ้า *เมล็ด* รักษาโรคผิวหนัง

มะเฟือง

Averrhoa carambola L.
ชื่อสามัญ Carambola
วงศ์ OXALIDACEAE

ไม้ต้น สูงถึง 14 เมตร ปลายกิ่งมักจะย้อยลง *ใบ* ประกอบแบบขนนก ใบย่อย 3-6 คู่ ใบย่อยกว้างถึง 4 ซม. ยาวถึง 10 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อที่ซอกใบ ตามกิ่ง และลำต้น กลีบดอกกว้าง 2 มม. ยาว 8 มม. ด้านในกลีบดอกมีขนเล็กน้อย ลักษณะเป็นต่อม *ผล* เป็นผลสด กว้าง 6 ซม. ยาว 12.5 ซม. มีสันตามยาว

พืชปลูกทั่วไป ไม่ทราบถิ่นกำเนิดที่แน่ชัด

ยอดอ่อน ทานเป็นผักสดกับลาบ โดยเฉพาะลาบเนื้อ *ใบและราก* แก้ไข้ *ใบ* แก้ผดผื่นคัน แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้บิด ลดการอักเสบ ขับระดู ขับปัสสาวะ *เปลือก* แก้ไข้ แก้ท้องเสีย *ผล* ขับเสมหะ ขับปัสสาวะ ขับเลือดเสีย รับประทานเป็นผลไม้สด มีทั้งสายพันธุ์หวานและสายพันธุ์เปรี้ยว

มะระขี้นก

Momordica charantia L. forma *abbreviata* (Ser.) W.J. de Wilde & Duyfjes

มะห่อย มะไห่ ผักเห่ย ผักไห มะร้อยรู

ชื่อสามัญ Bitter cucumber, Leprosy gourd

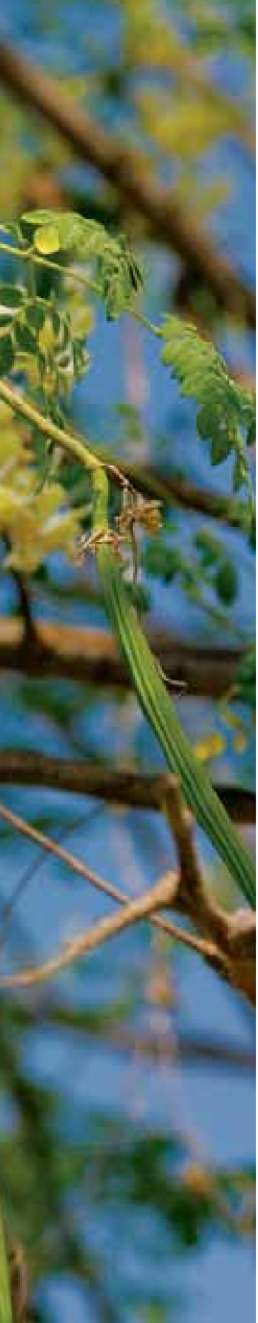
วงศ์ CUCURBITACEAE

ไม้เลื้อย *ใบ* เดี่ยว รูปค่อนข้างกลม กว้าง 2.5-10 ซม. ขอบเว้าลึก 5-7 แฉก *ดอก* เดี่ยว แยกเพศ บานเต็มที่กว้าง 2-3.5 ซม. กลีบเลี้ยงรูปไข่ กลีบดอกรูปไข่กลับ ดอกเพศเมีย มีขนาดกลีบเล็กกว่าดอกเพศผู้ *ผล* เมื่อแห้งจะแตกออกเป็น 3 พู รูปรี รูปไข่ หรือรูปขอบขนาน กว้าง 2-4 ซม. ยาว 2-11 ซม. มีปุ่ม และมีสัน 8-10 สัน เมล็ดจำนวนมาก

พบในเขตร้อนชื้นของแอฟริกา เอเชีย ออสเตรเลีย และแปซิฟิก มักพบบริเวณพื้นที่เปิด

ราก รักษาริดสีดวงทวาร ฝาดสมาน บำรุงธาตุ *ลำต้น* บำรุงน้ำดี เป็นยาระบายอ่อนๆ *ใบ* แก้ไข้ ดับพิษร้อน ขับพยาธิ เป็นยาระบายอ่อนๆ *ผล* แก้พิษฝี แก้ฟกบวม แก้อักเสบ บำรุงน้ำดี ขับพยาธิ แก้ปากเปื่อย ดับพิษร้อน ช่วยเจริญอาหาร แก้ไข้ ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา พบว่าต้านมะเร็ง ยั้บยั้งการส่งเสริมมะเร็ง ยับยั้งอนุมูลออกซิเจน ต้านเชื้อแบคทีเรีย และต้านไวรัส

มะรุม

Moringa oleifera Lam.
มะค้อนก้อม ผักอีฮึม ผักอีฮุม
ชื่อสามัญ Horse radish tree
วงศ์ MORINGACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น สูง 3-10 เมตร *ใบ* ประกอบแบบขนนก ใบย่อย 8-10 คู่ รูปไข่ รูปไข่กลับ หรือรูปขอบขนาน กว้าง 5-12 มม. ยาว 5-20 มม. ปลายมน หรือเว้าตื้น *ดอก* ออกเป็นช่อแบบแยกแขนง ยาว 10-30 ซม. กลีบดอกสีเขียวอ่อน กว้าง 5-8 มม. ยาว 10-17 มม. *ผล* เป็นฝักรูปดาบ หรือกระบอง ยาว 18-45 ซม. มีสันหลัก 3 สัน เมล็ดขนาดประมาณ 10 มม. มีปีก

ถิ่นกำเนิดอินเดีย ในประเทศไทยเป็นพืชปลูก

เปลือก ขับลมในลำไส้ พอกแผล ห้ามเลือด *ใบ* ห้ามเลือด ขับน้ำนม ทำให้นอนหลับ รักษาเลือดออกตามไรฟัน *ดอก* ขับน้ำตา ขับปัสสาวะ แก้ไข้ กระตุ้นกำหนัด *ผล* บำรุงกำลัง ถอนพิษไข้ แก้ขัดเบา แก้โรคตับและม้าม *เมล็ด* แก้ปวดตามข้อ

มะหลอด

Elaeagnus latifolia L.

สลอดเถา ส้มหลอด

วงศ์ ELAEAGNACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้พุ่มรอเลื้อย กิ่งอ่อน และช่อดอกมีเกล็ดสีเงินหรือสีน้ำตาลปกคลุม *ใบ* เดี่ยว เรียงสลับ รูปรี กว้างถึง 9 ซม. ยาวถึง 12 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อกระจุก ที่ซอกใบ 2-15 ดอกต่อช่อ วงกลีบรวม 4 กลีบ ยาว 2-4 มม. เกสรเพศผู้ 4 อัน *ผล* เป็นผลสด มีเมล็ดเดียวแข็ง รูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 2.5-4.5 ซม.

พบในพม่า มาเลเซีย จีน และชายฝั่งคาบสมุทรอินเดีย ในประเทศไทยพบตามป่าดิบแล้ง

เนื้อในเมล็ด ผสมเหง้าสับปะรด 7 แว่น สารส้มเท่าหัวแม่มือ ต้มน้ำดื่มแก้นิ่ว *ราก* ผสมรากสมุนไพรอื่นแช่เหล้าที่ทำจากข้าวเหนียวดำ กินแก้ปวดกระดูกหัวเข่า เดินไม่ได้ *ดอกและผล* กินเป็นยาสมาน คุมธาตุ *ผลสุก* รับประทานได้ รสหวานอมเปรี้ยว

รัก

Calotropis gigantea (L.) Dryander ex W.T. Aiton
ดอกรัก ปอเถื่อน ป่านเถื่อน
วงศ์ ASCLEPIADACEAE

ไม้พุ่ม สูง 1-5 เมตร มียางขาว *ใบ* เดี่ยว ออกตรงข้าม รูปรีหรือรูปไข่กลับ กว้าง 3-8 ซม. ยาว 6-18 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อ กลีบเลี้ยงปลายแยกเป็นแฉก ยาว 3-4 มม. มีขนปกคลุมเล็กน้อย กลีบดอกขนาด 3-4.5 ซม. สีเขียวอ่อน ขาว หรือม่วง *ผล* เป็นฝักแตกได้

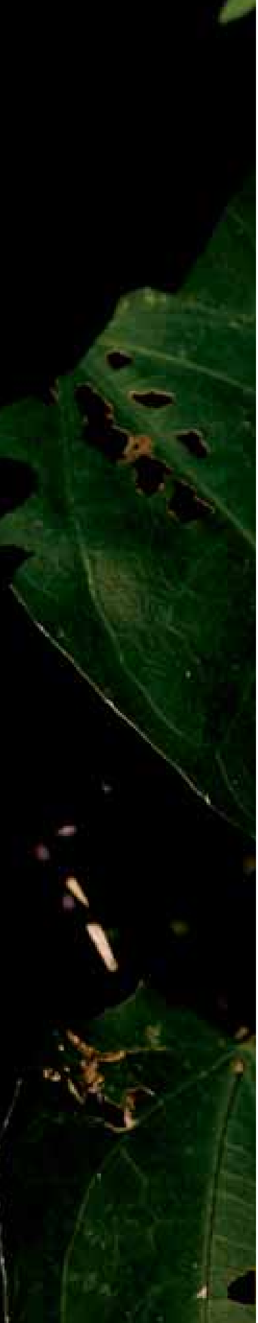
พบกระจายตั้งแต่ปากีสถาน เนปาล จนถึงอินเดีย ศรีลังกา ตอนใต้ของจีน และมาเลเซีย ในประเทศไทยพบตามที่เปิดทั่วประเทศ

ยางขาวจากต้น เป็นยาถ่ายอย่างแรง ขับพยาธิ แก้กลากเกลื้อน แก้ปวดฟัน ปวดหู ทาตัวปลาช่อนปิ้งไฟให้เด็กกินเป็นยาฆ่าพยาธิไส้เดือน *เปลือกต้น* ขับน้ำเหลืองเสีย ทำให้อาเจียน *ดอก* ช่วยเจริญอาหาร แก้ไอ แก้หืด

รางจืด

Thunbergia laurifolia Lindl.

กำลังช้างเผือก ขอบชะนาง เครือเขาเขียว ยาเขียว คาย รางเย็น ดุหว่า ทิดพุด น้ำนอง ย่ำแย้ แอดแอ

วงศ์ ACANTHACEAE

ไม้เลื้อยอายุหลายปี *ใบ* เดี่ยว ออกตรงข้าม รูปไข่ หรือรูปรี กว้าง 4-11 ซม. ยาว 10-16 ซม. ก้านใบยาว 1-6 ซม. ขอบใบหยักห่าง *ดอก* สีฟ้าอ่อนอมม่วง เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-8 ซม. กลีบเลี้ยงรูปรี 2 กลีบ ประกบกัน กลีบดอกรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปไข่ *ผล* เป็นผลแห้งแตก

พบบริเวณริมลำห้วย และพื้นที่ตามชายป่า

ราก ผสมกับสมุนไพรอื่นต้มให้สตรีอยู่ไฟหลังคลอดดื่ม บำรุงสุขภาพ แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษร้อน *ลำต้น* แก้ตับเคลื่อน ตับทรุด แก้ร้อนในกระหายน้ำ ถอนพิษทั้งปวง *ใบ* แก้น้ำร้อนลวก แก้ไข้ ทั้งต้นขับปัสสาวะ ขับระดูขาว แก้หนองใน ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ต้านแบคทีเรีย ต้านไวรัสเฮอร์ปีส์ ซิมเพลกซ์ แก้พิษ ลดความดันโลหิต และฆ่าแมลง

ละหุ่ง

Ricinus communis L.
ละหุ่งแดง มะละหุ่ง มะโห่ง มะโห่งหิน
ชื่อสามัญ Castor bean, Castor oil, Palma-christi
วงศ์ EUPHORBIACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงถึง 6 เมตร *ใบ* เดี่ยว เรียงสลับ รูปฝ่ามือ กว้าง 6-14 ซม. ขอบเว้าลึกเป็นแฉก 5-7 แฉก และจักแบบฟันเลื่อย ก้านใบติดที่ฐานใบแบบก้นปิด *ดอก* ออกเป็นช่อตั้ง แยกเพศ ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงสีเหลืองอมเขียว เกสรเพศผู้ สีครีมขาว หรือเหลืองอ่อน ดอกเพศเมีย กลีบดอกสีเขียว หรือแดง รังไข่มีขนคล้ายพู่ *ผล* เป็นผลแห้งแตก เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 ซม. มีหนาม

สันนิษฐานว่ามีถิ่นกำเนิดจากแอฟริกาเหนือ เป็นพืชปลูกทั่วไปในเขตร้อน

ราก แก้ไข้เซื่องซึม ขับน้ำนม *ใบ* แก้อาการกลั้นปัสสาวะไม่อยู่ ช่วยขับน้ำนม ขับระดู แก้ไข้ตัวร้อน *เมล็ด* พอกหัวริดสีดวงรักษาฝี หากรับประทานอาจทำให้ตายได้ *น้ำมันจากเมล็ด* ที่บีบโดยไม่ใช้ความร้อน เป็นยาระบายสำหรับเด็กและผู้สูงอายุ ถ้าบีบโดยใช้ความร้อนจะทำให้มีโปรตีนที่เป็นพิษชื่อ ricin ออกมาด้วย จึงไม่ใช้เป็นยา

ลิ้นงูเห่า

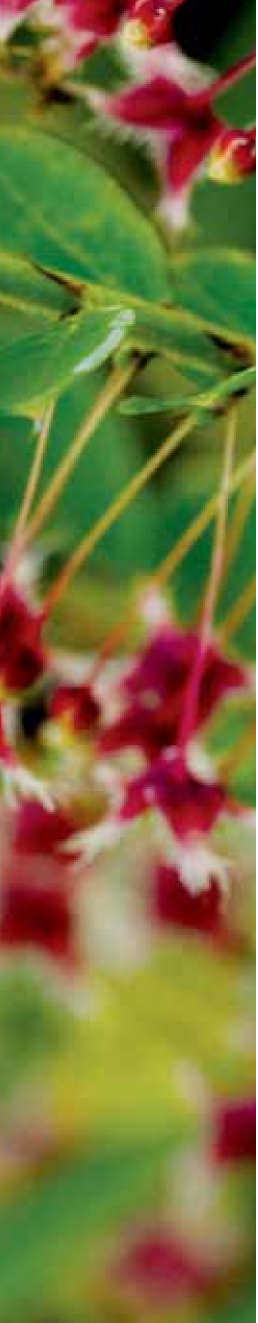
Clinacanthus siamensis Bremek.
วงศ์ ACANTHACEAE

ไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 1-1.5 เมตร *ใบ* เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมรูปขอบขนาน ยาว 10-18 ซม. ขอบใบเป็นคลื่น ปลายใบเรียวแหลม *ดอก* ออกเป็นช่อที่ปลายยอด ดอกย่อย 12-20 ดอก กลีบดอกสีส้มแดง ยาว 3-4 ซม. ปลายแยกแบบสองปาก ออกดอกตลอดปี

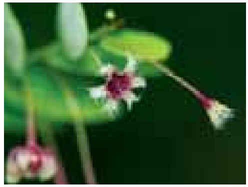
พืชเฉพาะถิ่นของประเทศไทย พบทางภาคตะวันออก แถบจังหวัดฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี และตราด

ใบ ตำหรือขยี้ ทาหรือพอก แก้พิษร้อนอักเสบ แก้ปวดฝีถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย *ราก* ตำพอก แก้พิษตะขาบ และแมงป่อง

ว่านธรณีสาร

Phyllanthus pulcher Wall. ex Müll.Arg.

ตรึงบาดาล เสนียด กระทืบยอด ก้างปลาแดง ครีบยอด ก้างปลาดิน ดอกใต้ใบ รุรี คดทราย ก้างปลา

วงศ์ EUPHORBIACEAE

ไม้พุ่ม สูงถึง 1.5 เมตร *ใบ* เดี่ยว รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 0.6-1.7 ซม. ยาว 0.7-2.8 ซม. *ดอก* แยกเพศ ดอกเพศผู้ ขนาด 2-3 มม. กลีบเลี้ยง 3-4 กลีบ รูปสามเหลี่ยมหรือรูปไข่ ขอบเป็นชายครุย ดอกเพศเมีย ขนาด 2.2-5 มม. กลีบเลี้ยง 5-6 กลีบ รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดแกมรูปไข่ ขอบเป็นชายครุย *ผล* เป็นผลแห้งแตก สีเขียวอ่อนแกมแดง มี 6-8 พู ขนาด 2.5 มม. ก้านผลยาว 1.5-2.2 ซม.

พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยพบตามป่าเบญจพรรณ ที่ความสูง 50-100 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ใบแห้ง บดเป็นผงผสมพิมเสน กวาดคอเด็กเพื่อลดไข้และรักษาแผลในปาก ยาภายนอกใช้พอกฝี บรรเทาอาการบวมและคัน *ราก* แก้พิษตานซาง ขับลมในลำไส้ *ลำต้น* แก้ปวดท้อง แก้ฝีอักเสบ และแก้คัน

ว่านน้ำ

Acorus calamus L.

ฮางคาวน้ำ ฮางคาวบ้าน ผมผา ส้มชื่น ฮางคาวผา

วงศ์ ARACEAE

ไม้ล้มลุก มีเหง้า *ใบ* เดี่ยว แผ่นใบรูปใบดาบ กว้าง 0.5-1 ซม. ยาว 40-60 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่ออัดแน่น เป็นแท่งกลม ดอกย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก กลีบรวม 6 กลีบ รูปสามเหลี่ยม กว้าง 0.5-0.8 มม. ยาว 1-2 มม. เรียงเป็นวง 2 วง *ผล* เป็นผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ด รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ

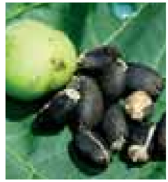
พบบริเวณพื้นที่ชื้น หรือริมลำห้วย

เหง้า แก้ปวดท้อง ขับเสมหะ ขับลม รักษาโรคไขข้ออักเสบ ทำให้อาเจียน แก้หอบหืด แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้ไอ แก้เจ็บคอ ห้ามกินเกิน 2 กรัม จะทำให้อาเจียน *ใบ* แก้หวัด คัดจมูก แก้ปวดกล้ามเนื้อตามข้อ ต้มเป็นยาแก้ไข้เด็ก โดยนำผ้าชุบน้ำเช็ดตัวหรืออาบน้ำให้เด็ก *น้ำมันหอมระเหยจากเหง้าและราก* มีฤทธิ์ลดความดันโลหิต แต่มีรายงานว่ามีพิษต่อตับ และทำให้เกิดมะเร็ง จึงควรศึกษาความเป็นพิษเพิ่มเติม

สบู่ดำ

Jatropha curcas L.

สบู่ขาว มะโห่งฮั้ว มะโห่ง หงเทก มะเยา หมักเยา สะลอดดำ สลอดใหญ่

ชื่อสามัญ Physic nut

วงศ์ EUPHORBIACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูงถึง 6 เมตร *ใบ* เดี่ยว รูปไข่มน กว้างและยาว 7-14 ซม. ขอบเรียบ หรือเว้า 3-5 แฉก *ดอก* แยกเพศ ออกเป็นช่อแบบกึ่งเชิงหลั่น มักจะออกเป็นคู่ ช่อยาวถึง 10 ซม. ดอกเพศผู้ ขนาด 6-8 มม. สีเขียวอมเหลือง มีต่อมที่ฐาน 5 อัน เกสรเพศผู้ 10 อัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอก รูปรี กว้าง 2.5 มม. ยาว 6 มม. สีเขียวอมเหลือง *ผล* รูปรี กว้าง 2-3 ซม. ยาว 2-3.5 ซม. เมล็ด กว้าง 1 ซม. ยาว 1.7 ซม.

ถิ่นกำเนิดเขตร้อนของทวีปอเมริกา ปัจจุบันเป็นพืชปลูกทั่วไป

เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มแก้โรคกระเพาะอาหาร แก้ท้องผูก ต้มน้ำอมแก้ปวดฟัน เหงือกอักเสบ แผลในปาก *ใบ* รักษาแผลสด แผลถลอก แผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก ห้ามเลือด ใบแห้ง เข้ายาพอก แก้ปวดเมื่อยตามข้อ *แก่นและใบ* แช่น้ำให้เด็กอาบ แก้พิษตานซาง *เมล็ด* สกัดน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์

สะเลียมหอม

Sauropus thorelii Beille

ไคร้หอม ไค้ขม

วงศ์ EUPHORBIACEAE

ไม้พุ่ม สูงถึง 1.5 เมตร ผิวเกลี้ยง กิ่งอ่อนมีสันตามยาว 2-4 สัน *ใบ* เดี่ยว รูปใบหอก กว้าง 1.2-2.2 ซม. ยาว 2.6-10 ซม. *ดอก* สีแดงเข้ม แยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ออกเป็นกระจุกตามลำต้น ขนาด 6-7.5 มม.

พืชปลูกทั่วไป

ใบ ต้มน้ำดื่ม หรือเคี้ยวสด รักษาโรคภูมิแพ้ หอบหืด หวัดเรื้อรัง ไซนัส ใช้เป็นผักสดกินกับลาบ *ดอก* รักษาโรคกระเพาะ ความดันสูง เบาหวาน

สีฟันคนทา

Harrisonia perforata (Blanco) Merr.
ไม้จี้ หนามจี้ คนทา
วงศ์ SIMAROUBACEAE

ไม้พุ่ม สูงถึง 15 เมตร ลำต้นมีหนาม *ใบ* ประกอบแบบขนนก แกนกลางใบมีปีก ใบย่อย 1-15 คู่ กว้าง 5-15 มม. ยาว 10-20 มม. *ดอก* ออกเป็นช่อแบบกระจุกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง กลีบดอกด้านนอกสีม่วงแดง ด้านในสีนวล *ผล* ค่อนข้างกลม ขนาดประมาณ 2 ซม.

พบบริเวณตอนใต้ของจีน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยมักพบตามป่าผลัดใบ ที่ความสูง 0-900 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ราก แก้ไข้ *เปลือกราก* ต้มแก้ท้องร่วง แก้บิด แก้พิษแตนต่อย *ผล* ทุบผสมกับเปลือกต้นซ้อ นำไปหมกไฟแล้วบีบน้ำทาบริเวณน้ำกัดเท้า หรือแผลที่เกิดจากการเสียดสี ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา แก้แพ้ และยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อมาลาเรีย

เสี้ยวดอกขาว

Bauhinia variegata L.
เปียงพะโก นางอั้ว
ชื่อสามัญ Mountain ebony tree, St.Thomas tree
วงศ์ FABACEAE (LEGUMINOSAE)

ไม้ต้น สูงถึง 15 เมตร *ใบ* เดี่ยว รูปไข่ กว้าง 8-14 ซม. ยาว 8-14 ซม. ปลายใบแยกเป็น 2 แฉก *ดอก* ออกเป็นช่อสั้นตามกิ่ง บานเต็มที่กว้าง 8-11 ซม. กลีบเลี้ยงรูปช้อน กลีบดอกรูปไข่กลับโคนเรียว เกสรเพศผู้ 5 อัน แต่ละอัน ยาวไม่เท่ากัน *ผล* เป็นฝักแบน โค้งเล็กน้อย กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 20-30 ซม. เมล็ด 10-25 เมล็ด แบน ขนาด 10-15 มม.

พบในอินเดีย พม่า ตอนใต้ของจีน ลาว และตอนเหนือของเวียดนาม ในประเทศไทยพบมากทางภาคเหนือ โดยเฉพาะป่าเบญจพรรณ ที่ความสูง 500-800 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ยอดอ่อน ต้มดื่ม หรือกินสด แก้อาการท้องร่วง *ดอก* ลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก

หญ้าใต้ใบ

Phyllanthus urinaria L.
มะขามป้อมดิน ลูกใต้ใบ หมากไข่หลัง
ไฟเดือนห้า
วงศ์ EUPHORBIACEAE

ไม้ล้มลุก สูงถึง 60 ซม. ลำต้นเกลี้ยง *ใบ* เดี่ยว รูปขอบขนาน หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน กว้าง 2-7 มม. ยาว 8-18 มม. *ดอก* แยกเพศ ดอกเพศผู้ เป็นช่อกระจุกกลม 5-7 ดอก ดอกบานเต็มที่ขนาด 0.4-1.2 มม. กลีบเลี้ยง 6 กลีบ รูปรีหรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ดอกเพศเมียออกเดี่ยว มีขนาดใหญ่กว่าดอกเพศผู้เล็กน้อย *ผล* เป็นผลแห้งแตก รูปร่างค่อนข้างกลม ขนาด 2-4 มม. ผิวมีปุ่ม

พบทั่วไปในเขตร้อนชื้น บริเวณพื้นที่เปิด ที่ความสูง 30-1,100 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ทั้งต้น ผสมสมุนไพรอื่น เข้ายาต้ม ดื่มแก้มะเร็งมดลูก แก้ไข้ ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ทั้งต้นชงเป็นยาดื่มช่วยขับปัสสาวะ และลดไข้ในสัตว์ทดลอง

หนวดเสือ

Tacca plantaginea (Hance) Drenth
ดีทิง ผักคี้ปา ลิ้นคู่
วงศ์ TACCACEAE

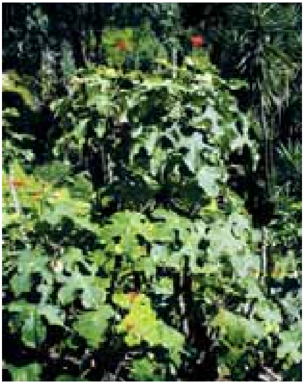
ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน *ใบ* เดี่ยว รูปใบหอก กว้าง 3-8 ซม. ยาว 10-35 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อ 1-6 ช่อ แต่ละช่อมีดอกย่อย 6-20 ดอก ใบประดับ มี 2 คู่ ริ้วประดับรูปเส้นด้าย 6-20 อัน ยาวถึง 8 ซม. ดอกย่อย กว้าง 0.5-1 ซม. ยาว 1-2 ซม. ปลายแยก 6 แฉก *ผล* เป็นผลแห้งแตก รูปสามเหลี่ยม รูปแตร หรือรูปกรวย กว้าง 0.7 ซม. ยาว 1 ซม. เมล็ดรูปไข่ หรือขอบขนาน กว้าง 0.6-1 มม. ยาว 2-2.5 มม.

พบกระจายทางตอนใต้ของจีน ลาว และเวียดนาม ในประเทศไทยพบบริเวณริมลำห้วยในป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง ที่ความสูง 100-600 เมตร จากระดับน้ำทะเล

ราก ตากแห้ง บดเป็นผงปั้นเป็นลูกกลอน แก้ริดสีดวงทวาร

หนุมานนั่งแท่น

Jatropha podagrica Hook.f.
ว่านเลือด หัวละมานนั่งแท่น
ชื่อสามัญ Gout plant, Tartoga
วงศ์ EUPHORBIACEAE

ไม้พุ่ม สูงถึง 2.5 เมตร ลำต้นพองที่โคน *ใบ* เดี่ยว รูปไข่กว้างหรือรูปไข่กลับ ก้านใบยาว 10-20 ซม. ติดแผ่นใบแบบก้นปิด ขอบใบเว้า 3-5 แฉก *ดอก* แยกเพศ ออกเป็นช่อกึ่งช่อเชิงหลั่น ก้านช่อดอกยาวถึง 20 ซม. ดอกเพศผู้ ขนาด 1-1.2 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกรูปไข่กว้าง ดอกเพศเมีย ขนาด 1.2-1.4 ซม. กลีบเลี้ยงรูปรี กลีบดอกยาว 6-7 มม. *ผล* รูปรี มีสามพู ขนาด 1.5 ซม. ปลายมน แตกทั้งแนวตั้งและแนวนอน เมล็ด รูปรี กว้าง 6 มม. ยาว 1.2 มม.

พืชปลูก มีถิ่นกำเนิดจากอเมริกากลาง

น้ำยาง ทารักษาแผลมีดบาด ห้ามเลือด รักษาฝี *เมล็ด* มีสารกลุ่ม phorbol esters ที่เป็นพิษ เช่นเดียวกับสบู่ดำ สารสกัดจากเมล็ดมีฤทธิ์ต้านเชื้อรา

หอมไก่

Chloranthus erectus (Buch.-Ham.) Verdc.
หอมไก่ กระดูกไก่
วงศ์ CHLORANTHACEAE

ไม้พุ่ม สูงถึง 3 เมตร *ใบ* เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก หรือรูปรี กว้าง 3-13 ซม. ยาว 8-29 ซม. ขอบใบจักเป็นต่อมห่าง *ดอก* ออกเป็นช่อแบบเชิงลด มักมี 5-13 ช่อ ยาว 2.5-5 ซม. มีริ้วประดับเป็นแผ่นรูปไข่ ปลายแหลม รังไข่ถูกหุ้มด้วยส่วนเกสรเพศผู้ *ผล* อวบน้ำ สีขาว ครีม หรือชมพู ส่วนปลายสีม่วง ขนาด 5-7 มม. เมล็ดสีเหลืองอ่อน

พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยพบทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณริมลำห้วย ในป่าดิบแล้ง

ทั้งต้น ผสมหัวยาข้าวเย็น ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้เรื้อรัง *ราก* ผสมสมุนไพรอื่น ฝนกินรักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ

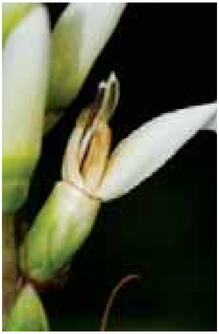
ห้อมช้าง

Phlogacanthus curviflorus Nees
วงศ์ ACANTHACEAE

ไม้พุ่ม สูงถึง 3 เมตร *ใบ* เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี หรือขอบขนาน กว้าง 10-15 ซม. ยาว 22-32 ซม. *ดอก* ออกเป็นช่อกระจะที่ปลายยอด กลีบเลี้ยงปลายแยก 5 แฉก กลีบดอกเชื่อมเป็นหลอด ยาว 4-4.5 ซม. มีขนปกคลุม ปลายแยกเป็น 5 แฉก *ผล* เป็นผลแห้งแตก

ราก ใช้ร่วมกับพืชสมุนไพรอื่นเข้าสูตรยาห่ม (ยาอบ) *ใบ* ตากแห้ง บดเป็นผงทำเป็นยาลูกกลอน กินเป็นยาแก้ไข้ ปวดหัว วิงเวียน หน้ามืดตาลาย

เหงือกปลาหมอ

Acanthus ebracteatus Vahl
จะเกร็ง นางเกร็ง เหงือกปลาหมอน้ำเงิน แก้มหมอ แก้มหมอเล อีเกร็ง
ชื่อสามัญ Sea holly
วงศ์ ACANTHACEAE

ไม้พุ่ม สูง 40-100 ซม. *ใบ* เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน กว้าง 2 ซม. ยาว 12-17 ซม. ขอบใบเว้าลึก และมีหนามสีเขียวเข้ม *ดอก* ออกเป็นช่อแบบเชิงลด ยาว 10 ซม. ดอกย่อยจำนวนมาก กลีบดอกสีขาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.9 ซม. ยาว 2.5 ซม. *ผล* เป็นผลแห้งแตก รูปขอบขนาน

พบตามป่าชายเลน ในเขตร้อน

ต้นและเมล็ด รักษาฝี แก้โรคน้ำเหลืองเสีย *เมล็ด* เป็นยาขับพยาธิ ใช้น้ำคั้นทาศีรษะบำรุงรากผม *ใบ* เป็นยาอายุวัฒนะ โดยปรุงร่วมกับพริกไทย บดทำเป็นลูกกลอน

ฮ่อม

Strobilanthes cusia (Nees) Kuntze
คราม ฮ่อมเมือง
วงศ์ ACANTHACEAE

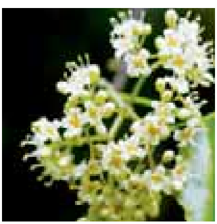
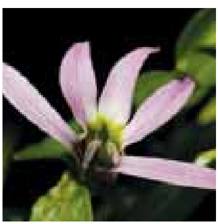
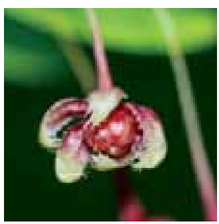
ไม้พุ่ม สูงถึง 1.5 เมตร ลำต้นเป็นเหลี่ยม รูปทรงกระบอก *ใบ* เดี่ยว ออกตรงข้าม รูปรี กว้าง 2.5-6 ซม. ยาว 5-16 ซม. ขอบใบหยักฟันเลื่อย *ดอก* ออกเป็นช่อที่ซอกใบ ดอกบานกว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 3-5 ซม. สีม่วง หรือม่วงอมชมพู เชื่อมเป็นหลอดโค้งงอ ปลายแยก 5 กลีบ *ผล* เป็นผลแห้งแตก

พบในอินเดีย ตอนใต้ของจีน พม่า และอินโดจีน ในประเทศไทยพบตามบริเวณพื้นที่ชื้นในป่าดงดิบทางภาคเหนือ

เปลือก แก้พิษงู *ทั้งต้น* แก้ไข้ตัวร้อน แก้บวม พอง *รากและใบ* แก้ปวดศีรษะ เนื่องจากหวัด แก้เจ็บคอ หลอดลมอักเสบ

ดรรชนีชื่อไทย

ดรรชนีชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อสามัญ และชื่อวงศ์

บรรณานุกรม

จิรายุพิน จันทรประสงค์, พร้อมจิต ศรลัมพ์ และวงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล. 2543. **กกยาอีสาน.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหาวิทยาลัยมหิดล.

นันทวัน บุณยะประภัศร และอรนุช โชคชัยเจริญพร. 2539. **สมุนไพรไม้พื้นบ้าน 1.** กรุงเทพฯ: ประชาชน.

________. 2541. **สมุนไพรไม้พื้นบ้าน 2.** กรุงเทพฯ: ประชาชน.

________. 2542. **สมุนไพรไม้พื้นบ้าน 3.** กรุงเทพฯ: ประชาชน.

________. 2543. **สมุนไพรไม้พื้นบ้าน 4.** กรุงเทพฯ: ประชาชน.

พงษ์ศักดิ์ พลเสนา. 2550. **พืชสมุนไพรในสวนป่าสมุนไพรเขาหินซ้อน ฉบับสมบูรณ์.** ปราจีนบุรี: เจตนารมณ์ภัณฑ์.

พร้อมจิต ศรลัมพ์ และคณะ. 2535. **สมุนไพรสวนสิรีรุกขชาติ.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2541. **ศัพท์พฤกษศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรลัมพ์, วิชิต เปานิล และรุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล. 2539. **สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล และคณะ. 2539. **สยามไภษัชยพฤกษ์.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้. 2544. **ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันทน์.** พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ: ประชาชน.

สันติ วัฒฐานะ และคณะ. 2541. **รายงานโครงการวิจัยเรื่องการศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของพืชสมุนไพรที่ใช้ทำยาดองเหล้าในภาคเหนือของประเทศไทย.** องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี.

องค์การสวนพฤกษศาสตร์
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

The Botanical Garden Organization
Ministry of Natural Resources and Environment

คำฝอย
Carthamus tinctorius L.